

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

**СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО ВО ВРЕМЕТО НА
БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ И
БУКУРЕШКИОТ МИРОВЕН ДОГОВОР**

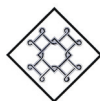
INSTITUTE FOR PROTECTION OF THE MONUMENTS OF
CULTURE AND MUSEUM

STRUMICA

**STRUMICA AND THE STRUMICA REGION DURING THE
BALKAN WARS AND THE BUCAREST PEACE TREATY**

Materials from the symposium held on the occasion of 60th anniversary of the foundation of the Institute for protection of the monuments of culture and Museum – Strumica (1952 – 2012) and on the occasion of 100th anniversary from the beginning of the Balkan wars (1912 – 2012)

(Strumica, 25 – 27 October 2012)

Strumica
2013

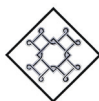
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА
КУЛТУРАТА И МУЗЕЈ

СТРУМИЦА

**СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО ВО ВРЕМЕТО НА
БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ И
БУКУРЕШКИОТ МИРОВЕН ДОГОВОР**

Материјали од научниот собир одржан по повод 60 години од основањето на Заводот за заштита на спомениците на културата и Музеј – Струмица (1952 – 2012) и по повод 100 години од започнувањето на Балканските војни (1912 – 2012)

(Струмица, 25 – 27 октомври 2012)

Струмица
2013

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

Проф. д-р ИЛИЈА ВЕЛЕВ

Проф. д-р ТОДОР ЧЕПРЕГАНОВ

М-р ВАСИЛ ЃОРГИЕВ – ЛИКИН

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”,
Скопје

94(497.742)”1912/13”(062)

СТРУМИЦА и Струмичко во времето на Балканските војни и
Букурешкиот мировен договор / [редакциски одбор Илија Велев, Тодор
Чепреганов, Васил Ѓоргиев - Ликин]. - Струмица : НУ Завод за заштита
на спомениците на културата и Музеј, 2013. - 344 стр. ; 25 см

На стр. 2: Strumica and the Strumica region during the Balkan wars and the
Bucarest peace treaty. - Фусноти кон текстот. -
Библиографија кон одделни трудови

ISBN 978-608-65524-1-1

а) Струмица и Струмичко - Историја - 1912-1913 - Собири

COBISS.MK-ID 94646282

СОДРЖИНА

Воведен збор	13
Тодор Чепреганов, Струмица и Струмичко во Балканските војни (сеќавања на очевидци во извештајот на Карнигиевата комисија)	19
Билјана Поповска и Иванка Додовска, Букурешкиот мировен договор (историско-правна анализа)	27
Зоран Тодоровски, Злосторствата на грчката војска во Струмица и Струмичко за време на Балканските војни	37
Далибор Јовановски, Грчките аспирации кон Струмица	53
Ванчо Ѓоргиев, Струмица и Струмичко во Балканските војни – поглед низ дневници и спомени	67
Јован Белчовски, Хронологија на Струмичката епархија со посебен осврт на предвечерието и епохата на Балканските војни	87
Александар Трајановски, Крвавите воени собитија во Лакавичијата и триаголникот Струмица, Радовиш и Валандово (1912 – 1915)	97
Валентина Миронска – Христовска, Судбоносната деценија за Македонија (1903 – 1913)	119
Билјана Ристовска – Јосифовска, Македонските проекции за државноста и границите на Македонија (1912 – 1913)	133
Драган Ѓоргиев, Струмичани во редовите на Македонско-одринското ополчение (1912 – 1913)	145
Љубица Јанчева и Катерина Мирчевска, Струмица и Струмичко: Нова дестинација на кукушките бегалци	155
Исмет Кочан, Трката за Солун: Источномакедонскиот фронт низ дејствувањето на Струмскиот корпус во Првата балканска војна	161
Вера Гошева, Судбината на турското население на Струмица во Првата балканска војна	173

Оливер Цацков, Последиците од Првата балканска војна во Брегалничко-струмичкиот регион	179
Марко Китевски, Македонските народни песни за Балканските војни	185
Илија Велев, Интересот за духовното и културното наследство од Струмица и Струмичко за време и по Балканските војни	193
Снежана Веновска – Антевска, Јазичните состојби во Струмичко по Балканските војни	207
Васил Ѓоргиев – Ликин, Видни учители – револуционери од Струмица и Струмичко од крајот на XIX век до почетокот на Балканските војни (1893 – 1912/1913)	215
Силвана Сидоровска – Чуповска, Окупациската просветна политика во југоисточна Македонија	237
Наташа Аврамовска, Балканските војни и Првата светска војна во прозата на Петре М. Андреевски	245
Соња Стојменска – Елзесер, Одгласот на Балканските војни во македонската проза (врз примерот на романот <i>Тагата на Мајлс Франклин под Кајмакчалан</i> од Иван Чаповски)	255
Ана Витанова – Рингачева, Тронеѓата во поезијата на Стојче Балкански и Егејската прародина на Љубен Ташковски - рецедив од стогодишната голгота на македонските откорнатици	263
Новица Велјановски, Одгласот на Балканските војни во чехословачката дипломатија	275
Лилјана Гушевска и Наташа Котлар – Трајкова, Регионот на источна Македонија во пресрет на Балканските војни низ руската дипломатска преписка	293
Невен Радически, Струмица во монографијата на Александар Т. Андријевиќ „Струмица: земља и народ“	303
Горан Тренчовски, Свеста за кинотеатарското воздигнување на струмичани со предзнакот на 1912/1918 (низ истражувањата на Стојан Ковачев)	309

Иван Котев, Одрозот на Балканските војни во фолклорот од Струмица и Струмичко	319
Аница Милева – Глигорова, Македонската жена во Балканските војни од книжевен и историски аспект	331

CONTENTS

Introductory word	15
Todor Chepreganov, Strumica and the Strumica region during the Balkan Wars (memories of eye-witnesses in the report of the Carnegie Commission)	19
Biljana Popovska and Ivanka Dodovska, The Bucharest peace treaty (historical and juridical analysis)	27
Zoran Todorovski, The outrage of the Greek army in Strumica and its region during the Balkan Wars	37
Dalibor Jovanovski, The Greek aspirations towards Strumica	53
Vancho Gjorgiev, Strumica and the Strumica region during the Balkan Wars – an overlook through diaries and memories	67
Jovan Belchovski, Chronology of the Strumica diocese with a particular retrospection on the eve of and during the epoch of the Balkan Wars	87
Aleksandar Trajanovski, The bloody war events in the Lakavica region and the triangle Strumica, Radovish and Valandovo (1912 – 1915)	97
Valentina Mironska – Hristovska, The fatal decade for Macedonia (1903 – 1913)	119
Biljana Ristovska – Josifovska, Macedonian projections about the state establishment and the borders of Macedonia (1912 – 1913)	133
Dragan Gjorgiev, Citizens of Strumica within the Macedonian Odrin militia (1912 – 1913)	145
Ljubica Jancheva and Katerina Mirchevska, Strumica and the Strumica region: a new destination for the refugees from Kukush	155
Ismet Kochan, The race to Thessaloniki: The eastern Macedonian front through the activities of the Struma corpus in the First Balkan War	161

Vera Gosheva, The destiny of Turkish inhabitants from Strumica in the First Balkan War	173
Oliver Cackov, The consequences from the First Balkan War in the region of Bregalnica and Strumica.	179
Marko Kitevski, Macedonian folk songs about the Balkan Wars	185
Ilija Velev, The interest about spiritual and cultural heritage from Strumica and its region during the Balkan Wars	193
Snezhana Venovska – Antevska, The language conditions in the Strumica region after the Balkan Wars	207
Vasil Gjorgiev – Likin, Prominent teachers – revolutionaries from Strumica and its region from the end of XIX century until the beginning of the Balkan Wars (1893 – 1912/1913)	215
Silvana Sidorovska – Chupovska, The Occupants’ educational policy in the south-eastern Macedonia	237
Natasha Avramovska, The Balkan Wars and the First World War in the prose works of Petre M. Andreevski	245
Sonja Stojmenska – Elzeser, The echo of the Balkan Wars in Macedonian prose works (through the example of the novel <i>The grief of Miles Franclin under Kajmakchalan</i> by Ivan Chapovski)	255
Ana Vitanova – Ringacheva, The three-sided border in the poetry of Stojche Balkanski and the Aegean pre-homeland of Ljuben Tashkovski	263
Novica Veljanovski, The echo of the Balkan Wars in the Czechoslovakian diplomacy	275
Liljana Gushevska and Natasha Kotlar – Trajkova, The region of eastern Macedonia on the eve of the Balkan Wars through the Russian diplomacy correspondence	293
Neven Radicheski, Strumica in the monography of Aleksandar T. Andrijevikj “Strumica: zemlja i narod”	303

Goran Trenchovski, The awareness for cinematic and theatrical upbringing of Strumica inhabitants under the sign of 1912/1918 (through the research of Stojan Kovachev)	309
Ivan Kotev, The reflection of the Balkan Wars in the folklore of Strumica and its region	319
Anica Mileva - Gligorova, Macedonian woman in the Balkan Wars from a literary and historical perspective	331

М-р Ана Витанова-Рингачева
СОУ “Димитар Влахов”, Струмица

ТРОМЕЃАТА ВО ПОЕЗИЈАТА НА СТОЈЧЕ БАЛКАНСКИ И ЕГЕЈСКАТА ПРАРОДИНА НА ЛЉУБЕН ТАШКОВСКИ–РЕЦИДИВ ОД СТОГОДИШНАТА ГОЛГОТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ОТКОРНАТИЦИ

Повикувајќи се на историјата и на нејзиното ексклузивно право фактографски да ги документира настаните од блиското и од далечно минато на еден народ, ќе се обидам да нафрлам неколку размисли како вовед во темата која е предмет на моја елаборација. Годинава кога се навршуваат сто години од Балканските војни, вниманието на домашната, балканската, но и на европската научна мисла е свртено токму кон тој историски настан, кој исцрта нови граници и донесе за едни слобода и независност, а за други раздор и поделби. Политички заткулисно замислена и водена како ослободувачка и обединувачка, Првата балканска војна донесе конечно ослободување од јаремот на турското владеење, но и порив за поделба на Македонија меѓу соседите, гладни за територии и жедни за наслада над туѓата несреќа. На планината Беласица се издигна ново неприродно тромеѓе, создадено како граница меѓу сојузниците– Србија, Бугарија и Грција, а подоцна меѓу Социјалистичка Република Македонија во рамките на СФРЈ и сега, по распадот на СФРЈ, меѓу Република Македонија, Република Бугарија и Република Грција. Почетокот на неговото создавање значеше и почеток на страдањата на прогонетото македонско население од Егејска Македонија кое обезглавено, откорнато од родната грутка, бараше спас зад новата граница.

Ваквите историски неправди оставија длабока трага во стогодишното битисување на Македонецот, а политичките поделби и превирања имаа пресудно влијание врз економскиот, општествениот и културниот живот на нашиот народ. Неодминлив е фактот дека последиците од Балканските војни како силна рефлексивна се отсликуваат и низ страниците на книжевните остварувања на нашите автори, чии дела сведочат за македонската голгота.

Регионот на Струмица и Струмичко за време и по завршувањето на Балканските војни, ќе доживее длабоки потреси, пустошења,

опожарувања и преселби. Присилните масовни миграции, како и притисоците на соседните пропаганди, ќе направат целосен пресврт во животот на некогашното мирно гратче, кое по војната почнува да ја испишува својата нова историја. Струмица е мајка-родилка на наши автори кои сè уште неизлекувани од раните на разнебитувањето, ќе почнат да создаваат дела, силно сраснати со тешката болка на бежанците, егзодус незасведочен во поновата светска историја.

Погледнато од денешен аспект, ваквите историски превирања во минатото оставиле свој печат, трага која се препознава налик на исушена стапалка, оставена на некогашна мокра земја. Епицентарот на нашиот интерес е мотивот Балкански војни во поезијата на Стојче Балкански и Љубен Ташковски разработен од книжевно-научен аспект, егзодусот (како рефлексija на војните) погледнат низ призмата на поетската мисла.

Струмичките роднокрајни поети Стојче Илиев Балкански и Љубен Ташковски неминовно се наметнуваат како автори кои го посветиле свој творечки опус на непроболот на македонските откорнатици, кои без вина го понесоа бремето на расколот од Балканските војни, „војни земјоделиви“ (песната „Балканските војни“, во збирката Мојата јужна љубов, 1979), како што во еден стих ги нарекува Љубен Ташковски. Единствено беа казнети само затоа што се Македонци, беа протерани зад границите кои не постоеја дотогаш, осудени да пуштат корени во сува земја натопена од нивните солзи.

Обидувајќи се да навлезам во суштината на поезијата на Стојче Балкански, сакав најпрво да се соочам со мислењето на нашата критика за дострелите на нашиот роднокраен автор. Но, на мое големо изненадување наидов на недостаток на критичка мисла, името на Балкански скоро и да не постоеше во определени вредносни класификации на македонските поети. Критиката кажала многу малку за стиховите на Балкански, но и тоа што го има е недоволно за да се наслика поетскиот портрет на контроверзниот струмички боем од времето на еден поинаков општествен систем.

Треба изречно да се нагласи дека, не се до крај прецизни квалификациите за поезијата на Стојче Илиев- Балкански како строго патриотска и дека преку неа тој силно пати по својата распарчена татковина. Уште во неговите поетски објави во првата збирка поезија „Бранување на крвта“ (1973), патриотскиот мотив функционира како

привид на фатаморгана, наликува на прашина вековно наталожена на стари заборавени реликвии. Патриотизмот е само алиби зад што така вешто се крие вистинкото лирско јас во поезијата на нашиот роднокраен автор. Со обемно дело од дваесеттина објавени збирки поезија (неговата последна збирка поезија под наслов „*Послание за исчезнувањето*” е објавена 2001 година), Балкански се разоткрива како автор кој ја совладал доволно добро техниката на создавање поетска творба, која бара од читателот поголема ангажираност за да дојде до декодирање на суштинската порака.

Суштината на овие „недокрај разголени стихови”, лежи во рефлексивната поетика на Балкански кој ги оживува длабоко лично со секоја нова песна спомените на македонските откорнатици. Бранко Цветкоски, еден од ретките кој се одважил да пишува за Балкански, зборувајќи за бујноста на лирскиот говор и тежината на лирскиот занес на овој поет, ќе заклучи дека „токму таа димензија остава трага во поетскиот запис и им дава на песните опорност и гордост, тревожност и грчовност”.¹

Балкански, силно притиснат од наметнатата контроверзност, затекнат од неспособноста на тогашното опкружување да биде разбран, преку стихот како негов одбранбен механизам се обидува да ѝ се спротивстави на суровата реалност. Од таа причина неговиот стих функционира во рамките на една тешко разбирлива, но доста суштинска метафора, која со својата звучност ја прави песната силно да одекнува. Интимно жигосан, никогаш долекуван од чумата на прогонството, Балкански длабоко забраздува во длабините на онаа место каде земјата е сè уште влажна од крвта на прогонетите—троеѓето. Маската на разочаран патриот, страдалник и покајник се распаѓа врз лицето на лирскиот субјект во стиховите на Балкански и тој се преродува во големина длабоко проникната и срасната со троеѓето.

Движечка сила во стиховите на овој поет е длабоко врежаниот бол, зачат уште во времето на поделбата на татковината и неможноста лирското јас на поетот да се помири со фактот дека враќање назад нема. Субјективниот бол на Балкански прераснува во негова животна филозофија, чии пораки лежат длабоко во внатрешноста на една, само

¹Бранко Цветкоски, Лирски заложник и татковински испосник (Кон творечкиот профил на Стојче Балкански), во: Злост и слово, Стојче Балкански, Макавеј, Скопје, 2002, 179-184.

за него карактеристична, метафора. „Мојот живот беше две третини бол и една третина работа”, интимната исповед на големиот Ниче, некако ми се наметнува како мото, додека ја прелистувам поезијата на Балкански. Неговата поезија е на некој посебен начин врзана со неговата животна судбина. Всушност, лузните на прогонството и неможноста да најде начин да ги излекува, останеле да тлеат и како рецидив се појавуваат секогаш кога врз нив ќе капне капката на непреболот. Во контекст на кажаното ќе се повикам на констатацијата на Петар Ширилов дека „болот на човекот, искажан во каква и да е друга форма освен низ метафора, е навредлив, несфатлив, понижувачки.”² Токму таквиот бол трансформиран во една сложена метафора се генерализира и стихот добива статус на уметничко остварување, а поетскиот корпус станува уметничко дело. Носталгијата по родната грутка, чувството на омраза кон новсоздаденото тромеѓе и желбата за одмазда кон оние кои ги исцртаа новите граници, е заеднички апсорбирана болка на протераните, која се препознава во метафората на Балкански. „Единствениот азил каде што болот престојува неранлив и осмислен е метафората”,³ во нејзиното заштитено подрачје авторот го храни и полева чувството на огорченост кое израснува во бурјан, па крикнува:

„...Задмеѓие во раскош имам за болките клетки...”
(„Во манастирот кај село Рожане на Пирин”, *Злост и слово*, 2002)

Во својата втора збирка поезија „*Исповед на крвта*” (1982), авторот интимно се исповеда пред читателот и во стиховите „... *Македонија ја заклаа грдо во Балканските војни*” („Сновиденија”), ја разоткрива својата *Ars poetica*. Насилно пролеаната крв на невината татковина не му дозволува да премолчи неправда, таа крв во стиховите на Балкански е сè уште топла, може да се намириса отаде тромежникот. Персонифицираната татковина во неговите стихови добива статус на маченица, а лирското јас преку стихот како исцелител силно крикнува:

„...околу тромежните камења крварат
ангелите,

²Петар Ширилов, *Од болот до метафората*, Македонска книга, Скопје, 1971, 122.

³*Ibid*, 124.

*а Македонците –
меѓу себе*

(„Синдром”, Злост и слово, 2002)

Во деновите на тешки искушенија се раѓаат стиховите на Балкански, времиња кога етичката подобност на интимната лирика е ставена на испит. И сосема оправдано ќе си го поставиме прашањето за кое толку гласно говореше Блаже Конески: „Не ли е подобро и етички пооправдано поетот во такви ситуации да молчи, ако веќе не е дораснат да ги носи големите пораки на епохата, отколку да им дава глас на своите ситни внатрешни лирски трепети?”⁴ Но, како немирната поетова душа да го премолчи вештачки оплоденото тромеѓе во утробата на Беласица кое во него раѓа тромежна јанса, а во душата пара тромежна лузна; како да се помири дека неговата родина станала земја на тромежниците; како да ги премести тромежните камења што се напластиле, па сосидале *столбови од тромеѓа, а ние цел еден век гувееме под тромеѓата*?⁵ Поетот како да чувствува дека не е доволно јасен, затоа се случува една репетиција во неговите стихови на именката тромеѓе и зборови изведени од неа (самата именка тромеѓе е изведена од број и именка), спомнати повеќе од триесетпати. Но, читателот не се презаситува од таквото репетивно инсистирање на поетот, напротив, секоја изведенка од тромеѓето е длабоко функционално осмислена. Тромеѓето е врзно средство кое гради метафора што ја згуснува и така набиената структура на песната, па по линијата на една субјективна градација предизвикува „таканаречено експлозивно финале кај читателот”.⁶

*„...на врвот напослани молитви на бел сон
и мртовец обрабен во изгрев,
тромежно распетие и Македоци во челуста на мракот”*

(„Велигден во Дојран”, Злост и слово, 2002)

Поетот длабоко навлегува во потповршинските слоеви на стихот повикувајќи се на симболиката на бројот три од која

⁴Блаже Конески, Светот на песната и легендата, Гоце Делчев, Скопје, 1993, 71.

⁵Забелешка: Одбележаните делови во текстот со италики се цитати од поезијата на Балкански.

⁶Видое Подгорец, Рецензија за поетската збирка „Исповед на крвта” од Стојчо Балкански, во: Исповед на крвта, Стојчо Балкански, Струмица, 1982, 3-4.

асоцијативно разгранува низа значења, правејќи крошна од метафори. Во традиционалните толкувања силата на бројот три е универзална, три е божествен број бидејќи е олицетворение на душата, три е бројот на голема среќа, „Сите добри нешта се три”,⁷ но три се и Христовите искушенија, три се крстовите на Голгота, три се деловите на Македонија над кои *сонце трорането броди*. Символиката на бројот три во стиховите на Балкански има тенденција на антиклимакс, се движи во подрачјето на негативните сили кои владеат со светот. Неминовна е асоцијацијата со распетието Исусово. Повикувајќи се на христијанската идеологија авторот го издигнува лирското јас на рамниште на страдалник, маченик распнат на крстот на неправдата кој стои длабоко зариеен во мократа земја на тромеѓето, свртен со погледот кон оние три четвртини небо. Релацијата **распятие – тромеѓе** раѓа асоцијативно-символичка компонента на интеракцијата **добро - зло, Бог - Ѓавол**. Во тој контекст силно одекнуваат стиховите:

„...*Тромеѓите на распетието*
воскресение сонуваат...”

(„Мигот на судбината”, Послание за исчезнувањето, 2001)

„...*Оглувев распнат на тромеѓето...*”

(„Безнадежна”, *Исповед на крвта*, 1982)

„...*Гоцева голгото..*
Ти, јас и Бог некаде под
трмомеѓето распнат...”

(„Отаде сеспокојот”, *Исповед на крвта*, 1982)

„...*Распната клетва*
во трмомеѓе што дреме...”

(„Во манастирот кај село Рожане на Пирин”, *Злост и слово*, 2002)

Оказионелите за место во стиховите на Балкански симболично гравитираат околу оската на трмомеѓето (на, во, под и над него),

⁷ДЖ.К. Купър, Енциклопедия на традиционните симболи, Издателство “Петър Берон”, Фондация “Отворено общество”София, 1993, 241-243.

па лирското јас препознава тромеѓе над теме, и бара лек за рани неизлекувани над тромеѓето, и во оваа низа би ги спомнале можеби најмоќните стихови:

„...Само ѓаволот продолжи
со **тромеѓа**
по утробата на Македонија
низ вечноста
да шета.”

(„Лузни во генот”, *Послание за исчезнувањето*, 2001)

Судбината на Македонецот во поезијата на Балкански, оплакана преку комплексна метонимиска постапка, се открива во метафората на тромеѓето, фиктивна граница, пресек, длабоко врежан во мислата на лирскиот субјект преку кој авторот го болува непреболот.. Мотивот тромеѓе израснува во топоним со митолошка предлошка, митско место, матка во која притаено се зачнало злото, заканувајќи се да го надживее земниот пекол.

„...Па може катран ќе треба
на **тромеѓе** да се врие...”

(„Говор на крвта”, *Исповед на крвта*, 1982)

Повикувајќи се на средновековната догма, авторот бара начин како да го уништите ѓаволскиот сој кој се накопил на она место каде и по сто години уште боли најдлабоката рана, местото каде Македонија ја распнаа, а ги распнаа и срцата на нејзините чеда – во срцевината на тромеѓето. Како деветте пеколни кругови на Данте, девет пласти земја се напластиле, вкоренувајќи го тромеѓето длабоко во срцевината на земјата, можеби последнава деценија е десеттиот круг на кој Луцифер така крвожедно се стрви да го распарчи. Ако имаше место за Брут и за Јуда во страдалничкиот деветти круг, тогаш треба да им прават друштво и оние кои ја распнаа невината татковина.

Но и покрај сета меланхоличност во стиховите на овој наш роднокраен автор, и покрај моментите во кои ламентот преминува во патетика, сепак во духот на христијанската идеологија ќе се најде место за прошка, па макар била само на зборови:

*„...ќе ги заборавиме оплакувањата
ќе преминеме преку преселбите, ќе ги прежалиме
домовите,
за силуваните
закланите
и застреланите.
Ќе живееме како крепост.
Тромеѓата да ги нема..”*

(„Во суштината-полнотија порази”, *Злост и слово*, 2002)

Присилно напуштената егејска прародина, колективната роднокрајна трагедија на протераните Македонци, југот и морето се мотивите околу кои се прекршува поетската мисла во стиховите на Љубен Ташковски. Естетските доживувања на поетот кој пекаше по топлината на југот е поезија на слики и симболи, толку верно насликани ги оживуваат згаснатите воздишки на Егејот. Сликите во поезијата на Ташковски се оживеани спомени на неговите најблиски, живи претстави за југот и морето кои, изостреното чувство за врзан стих на авторот, ги преточило во најубави рими (на места и премногу едноставни: тага/дага, време/семе, гори/зори, носи/коси) и ритам кој одекнува под тешкој чекор на македонскиот страдалник. Цветан Тодоров едновременно ќе посочи дека „кога е во прашање поезијата, мораме да говориме за рима, ритам, реторички фигури.”⁸ Анализирајќи ги стиховите на овој македонски автор, доаѓам до сознанието дека сите овие кфалификации кои ги посочува Тодоров, имаат завидно место во поезијата на Ташковски. Силната експресија во стиховите поетот ја постигнува со едноставни зборови од кои плете филигрански метафори, без непотребно форсирање неологизми и нови кованици, создава жива поезија која во рамките на поетската функција, асоцијативно го разгранува емоционално-доживувачкиот свет на читателот-реципиент. Нема преголема збиеност на стихот, нема класична економичност, ниту пак преголема замагленост. Пораките јасно се препознаваат и се декодираат, стихот се разголува, на моменти дури и предвреме, со што ја прават оваа поезија лесно достапна за консументите. Лирика, толку топла и секому блиска, стихови чиниш

⁸Cvetan Todorov, *Uvod u fantastičnu književnost*, Beograd, Rad, 1987, 64.

испеани во еден здив, да не би некој го прелаже лирското јас и му го земе правото да проговори за јужната родина, која сега е блиска, а толку далечна. „Лирика која е спој меѓу татковинското и интимното, пеењето и живењето, меѓу поетско-емфатичното, егзалтираното и боемското”⁹ - ќе заклучи Данило Коцевски, дополнувајќи дека силниот копнеж, историскиот и интимен трагизам го пресоздале Југот во митска земја.

Југот во стиховите на Ташковски е негова опсесија, неговата физичка неприсутност е силно инспиративна, раѓа стихови – химна за далечната непреболена љубов. Песните за морето и југот, налик на свечена ода за тврдоглавото опстојување и спартанската издржливост на македонскиот сој, се истовремено и крик против слепата историска неправда која никако да прогледа.

„...Егејците зарастуваат во секоја кора

На земјата

И облаците се расплакуваат

Од нивните солзи

Оти кога доаѓа Ѓурѓовден

Наместо птици

Гробја капат од нашите чеими...”

(„Егејци”, *Балада за Јужното небо*, 1960)

Уште во првата збирка поезија „Катерина”, објавена во 1958 година, кај Ташковски се препознава поетика проникната со романтичарски занес во кој љубовта кон жената и татковината е причина да се опстои достоинствено.

„Драга Катерина

Имавме голем како сакања град”

(„Доаѓа темна ноќ”, *Катерина*, 1958)

Во стиховите од неговите подоцнежни збирки, „*Балада за јужното небо*”(1960), „*Кукушанка*”(1962), „*За нас нема збогум*”(1967), „*Македонска рапсодија*”(1969), „*Љубен во Америка*”(1970), „*Мојата*

⁹Коцевски, Данило. Поезијата на Љубен Ташковски, во: „Од премудрата тишина”, Љубен Ташковски, НИД „Микена”, Битола, 2008, стр.5-10.

јужна љубов”(1979), па сè до „Калинки” (1981), Ташковски како да се обидува во свеста на читателот да врежа идеализирана слика за прародината, таква каква што тој ја има во својата потсвест. Немал среќа да ја види, но платонски ја посакува и ја љуби, во нејзината отсуност бара мотив за неговите стихови. Поетиката во стиховите на Љубен Ташковски е **поетика на отсуството**, кое пулсира во секој испеан стих за Јужното небо, белината на морето, Кукуш, Воден, Лерин, но таквото „генеричко преплетување со отсуноста”¹⁰ е моментот на најсилна експресија на стихот. Просторот на отсуноста авторот го пополнува со мајсторско мешање бои, звуци и сетилни дразби, создавајќи **синестезија** и пејзаж кој ретко се среќава во македонската поезија.

„...И ќе станам боја на којзнае чија заборавена тага
Што наутро ја ронам од рацете.”
(„Тажна песна”, *Балада за Јужното небо*, 1960)

„...Но ти си звукот на таа љубов што како река нè влече”
(„Шума”, *За нас нема збогум*, 1986)

„...А како осамен патник првпат видов како мојата тага
во твојот насмев добива боја на птичје око”
(„Гевгелиски мерак”, *За нас нема збогум*, 1986)

„Синестезијата ги поставува во аналогна врска претставите од различни сетилни сфери”,¹¹ па така тагата во стиховите на поетот добива боја, љубовта има звук. Стихот на Ташковски е колоритен - обоен во најубавите бои, а истовремено се шири неверојатна аура од мирис на лимони, калинки, портокали, маслинки... Боите, сетилните дразби, мирисите, емоциите, се во функција на сликари на пејзажот на Југот, кој наликува на библиската Едемска градина. Поетот многу вешто гради синестетички епитети: румените болки, црвено обоена тага, тишината бела, сини далечини, зеленикав сон, топло зеленило, зелена музика...Доминацијата на светлите бои (бела, зелена, сина),

¹⁰Димитар Митрев, Предговор, во: Македонска рапсодија, Љубен Ташковски, Мисла, Скопје, 1969, 7.

¹¹Катица Ќулафкова, Фигуративниот говор и македонската поезија, Наша книга, Скопје, 1984, 116-117.

нивното мешање, ги прави овие стихови неверојатно топли и блиски, сосема спротивно од стихот на Балкански кој црнееше обоен во боите на крвта и на земјата. Ако понираше лирскиот субјект на Балкански длабоко во срцевината на земјата, сакајќи да го откорне тромеѓето, тогаш лирскиот субјект на Ташковски е свртен со погледот кон небото. Ташковски е извонреден сликар на пејзажот, насликан на платното на спомените, пејзаж кој се препознава преку најситните детали. Неспокојот кој се раѓа секогаш кога спомените навираат, не престанал да расте дури и тогаш кога корените се докоснале до свежо парче земја налик на прадедовата. Помалку романтичарски таговно, но и оптимистички звучат стиховите:

*„...О, за таа земја треба да се умира
додека е време
додека сме сите сè уште живи.”*

(„Родина”, Македонска рапсодија, 1969)

Битката за прогледување на правдата авторот ја чувствува не само како свој долг кон татковината, туку како колективна должност на македонскиот народ кој не смее да го избрише и заборави минатото.

Животните врвици на двајцата роднокрајни автори Стојче Балкански и Љубен Ташковски се сретнуваат на раскрсницата создадена во времето на поделбата, тие не го засведочиле нејзиното настанување, но спомените со тежок чекор сè уште газат по неа. Можеби феноменолошката критика би се противела на мешањето на животните патишта на авторите со нивното дело, бидејќи во нејзината теорија таквите факти се ирелевантни. Но, фактот дека уметничкото дело (поетското дело) е олицетворение на свеста на авторот е непобитен и суштински значаен. Во функција на претходнава констатација ќе го цитирам Борхес: “додека пишувам настојувам да заборавам сè што се однесува на мене... единствено настојувам да го пренесам сонот.”¹² Нашите автори преку своите стихови настојуваат да ги оживеат соништа откраднати некаде далеку уште пред тие да зачекорат на земјата, но соништа недосонувани, заробени во мракот на Балканские војни.

¹²Види во: Тери Иглтон, Литературни теории, Тера Магика, Скопје, 2000, 66.

Макрокосмосот и кај двајцата автори е ист, Балканските војни и судбината на македонскиот народ кој се нашол во срцето на раздорот и го понел товарот на неправдата. Но, она што е различно е микроструктурата на поетскиот дискурс. Кај Балкански микрокосмосот „дише“ преку силно метафоричен и замаглен поетски дискурс, а кај Ташковски микроструктурната поетика е резултат на едноставната и јасна перцепција на лирскиот субјект.

Со силен уметнички порив и преживена голгота на откорнатици, овие автори зад себе оставија дело во кое силно пулсираат гневот, изроден од проклетството фрлено како анатема врз македонските страдалници, книжевната оставнина која допрва ќе доживее свои светли проблесоци.

Користена литература:

Кирилични

1. Блаже Конески, Светот на песната и легендата, Гоце Делчев, Скопје, 1993.
2. Бранко Цветкоски, Лирски заложник и татковински испосник (Кон творечкиот профил на Стојче Балкански), во: Злост и слово, Стојче Балкански, Макавеј, Скопје, 2002, 179-184.
3. Видоес Подгорец, Рецензија за поетската збирка “Исповед на крвта” од Стојчо Балкански, во: Исповед на крвта, Стојчо Балкански, Струмица, 1982, 3-4.
4. Данило Коцевски, Поезијата на Љубен Ташковски, во: “Од премудрата тишина”, Љубен Ташковски, НИД “Микена”, Битола, 2008, 5-10.
5. Димитар Митрев, Предговор, во: Македонска рапсодија, Љубен Ташковски, Мисла, Скопје, 1969, 7.
6. ДЖ.К. Купър, Енциклопедия на традиционните симболи, Издателство “Петър Берон”, Фондация “Отворено общество”София, 1993, 241-243.
7. Катица Кулафкова, Фигуративниот говор и македонската поезија, Наша книга, Скопје, 1984, 116-117.
8. Манол Пандевски, Ѓорѓи Стоев-Трнката, Струмица и струмичко низ историјата, Струмица, 1969, 291-298.
9. Први балкански рат 1912-1913, Историски институт југословенске народне армије, Београд, 1959, прва књига, 14-18.
10. Саво Скоко, Други балкански рат 1913, Војноисторијски институт, Београд, 1968, књига прва, 51-84.
11. Тери Иглтон, Литературни теории, Тера Магика, Скопје, 2000, 66.

Латинични

1. Cvetan Todorov, Uvod u fantastičnu književnost, Beograd, Rad, 1987, 64.

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА КУЛТУРАТА И
МУЗЕЈ – СТРУМИЦА

СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО ВО ВРЕМЕТО НА БАЛКАНСКИТЕ
ВОЈНИ И БУКУРЕШКИОТ МИРОВЕН ДОГОВОР

За издавачот
м-р Васил Ѓоргиев – Ликин
директор на Заводот за заштита на спомениците на културата и Музеј
- Струмица

Лектор
проф. д-р Снежана Веновска – Антевска

Превод на англиски јазик
Македонка Маџирова

Компјутерска обработка
Никола Новески

Печат
БМ – АБА доо, Струмица

Тираж
300 примероци

Печатењето на Зборникот на трудови *Струмица и Струмичко во времето на Балканските војни и Букурешкиот мировен договор* е помогнато од Министерството за култура на Република Македонија

Министерство за култура